

Nagy József

QUO VADIS JUGOSZLÁVIA?

SZABADKAI VITAESTEK

A szabadkai Veljko Vlahović Munkásegyletem Szembesülések elnevezésű tri-bünjének legújabb ciklusa, amely a fenti címet viseli, egyre nagyobb érdeklődést vált ki a közönség körében. Az óév utolsó összejövételén, december 22-én a többpártrendszer bevezetésének esélyei kerültek terítékre, s habár ez a beszélgetés a világrengető romániai események árnyékában zajlott le, hiszen vele egyidejűleg a sztálinizmus utolsó közép-európai fellegvárának ostromát közvetítette egyenesben a tévé – vagy éppen ezért –, a díszterem színültig megtelt érdeklődőkkel. Nem csoda. Közéletünk két kiemelkedő gondolkodója, egy zágrábi és egy szarajevói egyetemi tanár fejtette ki véleményét (miután a harmadik – Belgrádból – nem érkezett meg) napjaink egyik legizgalmasabb témájáról, az összeomlás peremére sodródott társadalmi-politikai rendszer megreformálásának lehetőségeiről. A helyenként szenvedélyességtől sem mentes vitában – nyilván az említett tévélátvány hatására – szinte kétségbeesetten hangzott fel a megállapítás: „Minket már Románia is megelőz!” ...

A kíváncsiságot csak fokozta, hogy Szabadka (akkori) pillanatnyi zaklatott politikai életében, amikor az elnökválasztással és néhány egyéb káderpolitikai megoldással, de a gazdaságban eluralkodott állapotokkal és túlhaladásuk módzataival kapcsolatban is egyre kifejezettebbé vált a megosztottság, valójában mindenki a kiutat kutatta. És sokan talán ebből a beszélgetésből kívántak ehhez erőt meríteni.

Dr. Milan Kangrga, a nemzetközi hírnevű zágrábi filozófus messzire nyúlt vissza a történelmi okok feltárásában. Európa színterén kerekén kétszáz éve, a francia polgári forradalom kezdete óta dúl a harc a demokráciáért, s nálunk az a legnagyobb baj, hogy ennek a harcnak, sem magának a demokráciának nincsenek hagyományai. Ezért homályosak és ellentétesek róla az elképzeléseink. Még az AVNOJ-i elvek is csupán a nemzetek és a nemzetiségek egyenjogúságát szavatolják, de egy szóval sem szállnak síkra a polgári jogokért, az egyén szabadságáért, ami alapját képezi minden ember egyenlőségének és önrendelkezésének.

Dr. Božidar Gajo Sekulić szarajevói társadalomtudós még szemléletesebbé tette a különbséget, amikor megállapította, hogy nálunk senki sem ismeri el a

politikailag érett polgár fogalmát, mert a mi emberünk csak a maga kollektivitásában létezik mint egy adott osztály vagy nemzet tagja, akit a hatalom minden szintjén egy közvetítőhálózat útján mások képviselnek, ő maga pedig csupán alattvaló. Az ember mindaddig nem fejezheti ki önmagát, nem lehet igazán szabad, amíg nincs joga a politikai és szakmai önszerveződésre, saját akaratának, véleményének, érdekeinek kinyilvánítására. A ma emberének olyan politikai rendszerre, olyan alkotmányra van szüksége, amely teljes mértékben érvényre juttatja a szabad választások által megalapozott parlamentáris demokráciát, a mindennemű kisebbségnek is biztosítékot nyújtva a többség egyeduralmi törekvései ellen. Csak a politikai pluralizmus szavatolása ad jogot az embernek a másként való gondolkodásra, arra, hogy ezt a másságát szabadon kifejezhesse.

Elsősorban ilyen elvekért harcol, mondotta, a Jugoszláv Demokratikus Kezdeményezés Egyesülete (UJDI), amely nem párt akar lenni, hanem kezdeményezője és serkentője a szabad politikai szerveződéseknek. Arra törekszik, hogy politikai és kulturális ténykedésével Jugoszláviát olyan közösséggé tegye, amelyben a polgárnak mint a demokratikus együttélés letéteményesének alkotmányosan szavatolt joga van a közösségen belüli demokratikus integrálódáshoz a szövetségi államban éppúgy, mint a föderációs egységek és a helyi közösségek szintjén. A demokratikus berendezkedés alappillére a jugoszláv parlament két háza, egyikben a polgárok, másikban a föderális egységek közvetlen képviselőivel. A pluralista álláspontok kinyilvánításának és szembesítésének ez a módja válhat javára az egész országnak, távlatilag pedig a teljes európai térségnek.

Az elhangzottak után sokáig záporoztak a kérdések és feleletek. „Valóban a szocializmus összeomlásának vagyunk a szemtanúi?” – Ami eddig volt, azt mindennek nevezhetjük, csak nem szocializmusnak. Az igazi szocializmus eredeti eszméit csak egy demokratikus rendszerben lehet életre kelteni... „Mi a párt nélküli pluralizmus?” – Fából vaskarika – hangzott Kangrga professzor tömör válasza, majd a kiegészítés: Az emberek érdekeit, törekvéseit csak a különböző pártok foghatják össze és fejezhetik ki szervezett formában. A többpártrendszer már nálunk is kopogtat az ajtón. A változást csak a hatalomtartók ellenzik... „Nem félő-e, hogy az új pártok még jobban elmélyítik a nemzeti ellentéteket?” – Ennek a veszélynek az előtérbe helyezése a pártbürokrácia fondorlata. A nacionalizmusnak soha többé nem lehet győzelmi esélye, kísértetét viszont a jelenlegi pártvezetők idézték fel, akik az osztályszempontok lejárata után most a nemzeteket és a nemzetiségeket akarják szembeállítani egymással, hogy a megmentők szerepében továbbra is hatalmon maradhassanak... „És mi van a Szocialista Szövetséggel, amely hivatalosan a tömegeket képviseli, itt nálunk Szabadkán pl. ebben az elképesztő elnökválasztási hercehurcában is állítólag a nép nevében lép fel, de igazában csak a pártvezető(ség)re hallgat?!” – A Szocialista Szövetség nem egyéb, mint tamponzóna a totalitárius párt számára a néppel való kapcsolatában – válaszolt nem kevés malíciával ugyancsak dr. Kangrga, majd hozzátette: Antidemokratikus intézmény ez a szervezet, a pártoligarchia szüleménye, amely a politikai pluralizmus gettósításával kizárólag az alattvalók újratermelését szolgálja.

Lehet, hogy nálunk még csakugyan nincs igazi demokrácia. De hogy szó-
lásszabadság már van, azt ezen a szabadkai vitaesten senki sem vonhatta
kétségbe.

*

Három héttel később, január 11-én a vitatribün vendége dr. Slaven Leticia zá-
grábi egyetemi tanár, a nemzetközi hírnevű ismert közíró volt, aki az elmúlt
húsz évben négy könyvén kívül számos szakcikket, vitairatot, értekezést jelen-
tetett meg lapjainkban, gyakran éles reagálásokat kiváltva az országos publicis-
ztikában.

A *Jugoszlávia kórképe és felépülésének lehetőségei* címmel megrendezett
beszélgetés a jelenlegi fordulópontra megfogalmazásával kezdődött: „Az ország
mostani gazdasági, politikai és szellemi állapota megközelítően azonos valószí-
nűséggel történelmi előzménye lehet a polgári társadalom és a demokrácia lé-
trejöttének, de épp így elvezethet a terrorizmus, a katonai vagy párttdiktatúra, a
hatalmi megtorlás, a polgárháború és a széthullás útjára is”. Jugoszlávia jövője
tehát ma teljesen bizonytalan és megjövendőlheterlen, s ez a kaotikus helyzet
ma mindenkit félelemmel tölt el – állapította meg az előadó, majd részletesen és
igen szemléletesen vázolta a mélyreható társadalmi válság kialakulásának törté-
nelmi okait és körülményeit. Véleménye szerint jelenleg egy újfajta Jugoszlávia
van kialakulóban, amelynek két nagy ellenpólusában Szerbia és Szlovénia áll,
míg a többiek egyelőre tehetetlenül vergődnek az egyensúly fenntartásában.

Ennek az általa metaforikusan értelmezett Negyedik Jugoszláviának első
jogelődje a két háború közötti monarchia, második az 1945 utáni központilag
irányított szövetségi állam, harmadik pedig a 74-es alkotmánnyal létrehozott
decentralizált, konszenzuális föderáció volt, amely előbb a Szerb SZK, majd a
többi köztársaság alkotmányának módosításával most teljesen megváltozott. A
különböző programirányzatok és jövőképek ma annyira eltérőek, hogy szinte
képtelenség őket valamiféle átlagos” vagy „egységes” YU-politikai szándékba
ötvözni. Az integrálódásra irányuló eddigi kísérletek ugyanis sorra csődbe ju-
tottak. Ezeknek első típusa az a mitológiai-utópista elgondolás volt, amely a
pánszlávizmuson, a jugoszlávságon, a hagyományok tiszteletén és fölleveníté-
sén alapult. A háborút követően az ideológiai és biztonsági szempontok kerül-
tek előtérbe, az ország egysége a külső és belső ellenségtől való félelemre épült,
most viszont épp ellenkező a helyzet, az ellenségkép szertefoszlott, illetve
nemzeti színezetet öltött, s mivel Európa már demilitarizálódott és irtózik az
újabb bajoktól, akár fizetni is hajlandó, csak hogy nálunk is helyreálljon a nyu-
galom és a béke. Ehhez azonban új integratív elemekre van szükség, amelyek
csakis az érdekek kölcsönös elismerésén alapozódhatnak.

A helyzet kaotikussága abból adódik, hogy fokról fokra érvényüket vesztet-
ték mindazok a normák, amelyek a társadalmi viszonyokat szabályozzák. A
törvények, az alkotmányos rendelkezések senkit sem köteleznek, az intézmé-
nyek nem működnek. A bizonytalanság olyan fokú, hogy senki sem láthatja
előre a fejleményeket. Bebizonyosodott, hogy a szocializmus, s vele együtt a
konfliktusmentes, egységes társadalom eszméje zsákutcába került, viszont az

új eszmék, a civilizációs vívmányok térhódítása még számos akadályba ütközik. Igaz, a főbb fejlődési irányzatok: a szerb antibürokratikus forradalom és a szlovén civil társadalom, de épp így a horvát szintézis, a hadseregbeli felállás és a sokféle alternatív opció is egyaránt a demokráciát hirdeti, és a kormánnyal együtt a piacgazdaságban keresi a gyógyírt, de egyelőre képtelen elviselni, hogy a rendelkezésre álló orvosságoknak káros hatásai is vannak. A szabad tőkepiac elősegíti ugyan a gazdasági növekedést és integrálódást, de elviselhetlenné teszi a szociális rétegeződést; a munkapiac növeli a termelékenységet és a motiváltságot, de fokozza a munkanélküliséget; a vállalkozói szabadság felledíti a gazdasági hatékonyságot, ám visszaállítja a bérvizonyokat; a szakszerű vállalatirányítás sikeresebbnek ígérkezik, de háttérbe szorítja az öngazgatást; a politikai pluralizmus megosztja és ellenőrizhetővé teszi a hatalmat, s a polgári szabadságjogok biztosításával együtt serkenti az alkotókedvet, viszont olyan szélsőséges jelenségekhez, köztük a nacionalista szerveződésekhez is elvezet, amelyek végképp elfogadhatatlanok az emberek számára...

„Akkor hát semmi kilátás a gyógyulásra?” – tették fel többen is a kérdést a munkásegyletem zsúfolásig megtöltött nagytermében. – Az ország politikai panorámája ma napról napra változik. A legújabb mozzanatok közé tartozik Ante Marković megjelenése, akinek politikai értékmutatója ugrásszerűen növekszik az egész országban. A konvertibilis dinárnak pl. máris óriási a pszichikai hatása, jóllehet nem sokat változtat a gazdaság tényleges helyzetén... A végső kimenetel tehát még mindig bizonytalan, de egy társadalmi helyzet, legyen bármilyen nehéz is, sohasem lehet kilátástalan.

Az elhangzottakkal nem mindenki volt elégedett. „Hát lehetséges, hogy ez ideig semmiféle pozitívumot nem értünk el?” – Erről szó sincs, magyarázta dr. Letica. A fő probléma abból adódik, hogy a kommunizmus természetlen eszmének bizonyult. Nem biztosította az emberek egyéni szabadságát, boldogulását, békéjét... Újabb ellenvetés: „Nem a kommunista eszme a hibás, hanem a politikai bürokrácia.” És a válasz: – Nem lehet mindent a bürokráciára kenni. Végére a bürokrácia is a politikai rendszer és az eszme szülötte... „És az eredeti marxista tanok?” – A marxizmus olyan elmélet, amely mindenkit képessé tesz arra, hogy fellelje a záptojást, de arra nem, hogy az egészségeset kikeltse... „De hát hová vezet a többpártrendszer? Draškovićokhoz, Tudjmanokhoz, akiknek rács mögött a helyük.” – Igen, bezárhatnák őket, de akkor hol a demokrácia? Ilyen kérdésekben csak a törvény szava lehet mérvadó. A túlzott félelem pedig indokolatlan. Aki gyűlöletet szít, annak többé nem lehet jövője. Magára marad. A nagy viharok talán sokakat magukkal ragadnak, de azután előbb-utóbb mindenki észhez tér.

„Végül is hát hol a jövője Jugoszláviának?” – Abból kell kiindulnunk, hogy végső soron minden köztársaságunk önállóan is megélhetne. Épp ezért olyan Jugoszláviát érdemelnek, amelyben jobban és szabadabban élhetnek, mint egymástól elkülönülten. Sem Szerbia, sem Szlovénia, sem a többiek nem ragaszkodhatnak egy olyan szövetségi államhoz, amely több hátrányt, mint amennyi előnyt jelentene számukra. Szerintem, fejezte be fejtegetéseit dr. Slaven Letica, csak ennek a szemléletnek a győzelme vezethet el a gyógyuláshoz.